

Черненко О. В.,
керівник групи DevOps інженерів,
аспірант кафедри публічного та приватного права
Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана
ORCID 0009-0004-1267-0834

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ЩОДО УПРАВЛІННЯ ПОБУТОВИМИ ВІДХОДАМИ

Анотація. Розкрито питання державної політики щодо управління побутовими відходами.

У статті розглядається державна політика щодо управління побутовими відходами в Україні, зокрема принципи, поняття та особливості цієї політики в контексті забезпечення екологічної безпеки та сталого розвитку. Система управління побутовими відходами є важливим елементом екологічної політики держави, оскільки її ефективне функціонування безпосередньо впливає на якість життя населення, здоров'я громадян та стан навколишнього середовища.

Принципами державної політики управління побутовими відходами в Україні є: 1) зменшення утворення відходів – сприяння мінімізації обсягів відходів через впровадження ефективних технологій, стимулювання переробки та використання вторинних ресурсів; 2) роздільного збирання та переробки – відокремлення різних типів відходів для їх подальшої переробки з метою зменшення обсягів відходів, що підлягають захороненню; відповідальності виробників – підприємства зобов'язані брати участь у системах збору та переробки відходів, що виникають у процесі виробництва та споживання їхньої продукції; інтегрованого управління відходами – забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми побутових відходів, включаючи всю ланку: від утворення до остаточного знищення або переробки.

Поняття управління побутовими відходами включає організацію збору, транспортування, обробки, переробки та утилізації відходів, що утворюються в побуті, у відповідності до нормативних вимог та екологічних стандартів. Зміст цього процесу також включає моніторинг та контроль за діяльністю підприємств, що займаються обробкою та утилізацією відходів, а також управління ризиками, пов'язаними з забрудненням навколишнього середовища.

Особливості державної політики в Україні щодо управління побутовими відходами зумовлені численними викликами, зокрема: 1) відсутністю єдиної ефективної системи збору та утилізації відходів у всіх регіонах країни; 2) низьким рівнем переробки відходів та залежністю від методів захоронення; 3) проблемами з фінансуванням інфраструктури управління відходами та недостатнім рівнем екологічної освіти серед громадян; 4) забезпечення сталого розвитку, охорони довкілля та сприяння активному залученню громадян до переробки відходів; 5) впровадження новітніх технологій, вдосконалення законодавчої бази та забезпечити необхідних фінансових ресурсів для реалізації державної політики.

Ключові слова: побутові відходи, державна політика, сортування відходів, переробка відходів, управління відходами, забруднення навколишнього природного середовища.

Chernenko O. V. State policy on household waste management

Abstract. The issue of state policy on household waste management is revealed.

The article examines the state policy on household waste management in Ukraine, in particular the principles, concepts and features of this policy in the context of ensuring environmental safety and sustainable development. The household waste management system is an important element of the state's environmental policy, since its effective functioning directly affects the quality of life of the population, the health of citizens and the state of the environment.

The principles of household waste management in Ukraine are based on such basic principles as: 1) waste reduction – promoting waste minimization through the implementation of effective technologies, stimulating recycling and the use of secondary resources; 2) separate collection and recycling – separation of different types of waste for their further processing in order to reduce the volume of waste to be disposed of; producer responsibility – enterprises are obliged to participate in systems for the collection and processing of waste arising in the process of production and consumption of their products; integrated waste management – ensuring a comprehensive approach to solving the problem of household waste, including the entire chain: from generation to final destruction or recycling.

The concept of household waste management includes the organization of collection, transportation, processing, recycling and disposal of waste generated in everyday life, in accordance with regulatory requirements and environmental standards. The content of this process also includes monitoring and control over the activities of enterprises engaged in waste processing and disposal, as well as management of risks associated with environmental pollution.

The features of state policy in Ukraine regarding household waste management are due to numerous challenges, in particular: 1) the lack of a single effective system of waste collection and disposal in all regions of the country; 2) low level of waste recycling and dependence on landfill methods; 3) problems with financing waste management infrastructure and insufficient level of environmental education among citizens; 4) ensuring sustainable development, environmental protection and promoting active involvement of citizens in waste recycling; 5) introducing new technologies, improving the legislative framework and providing the necessary financial resources for the implementation of state policy.

Key words: household waste, state policy, waste sorting, waste recycling, waste management, environmental pollution.

Постановка проблеми. Управління побутовими відходами є однією з ключових проблем сучасної екологічної політики в Україні. Збільшення обсягів побутових відходів, невідповідність існуючої інфраструктури їх обробки та утилізації, а також недостатній рівень громадської свідомості щодо важливості правильного поводження з відходами стали викликами для державної політики в цій сфері. В умовах глобалізації та євроінтеграції Україні необхідно привести національне законодавство та практики управління відходами у відповідність до європейських стандартів.

Однією з головних проблем є відсутність єдиної та ефективної системи управління побутовими відходами, яка б забезпечувала переробку відходів на рівні всіх регіонів країни. Низький рівень переробки, висока залежність від методів захоронення відходів та обмежена екологічна освіта серед населення створюють загрози для навколишнього середовища та здоров'я громадян.

Водночас, відсутність чітких правових механізмів контролю за дотриманням стандартів поводження з відходами, недостатній розвиток інфраструктури переробки та утилізації, а також дефіцит фінансування для покращення цієї сфери залишають проблему управління відходами на порядку денному державної політики. Для ефективного вирішення цього питання необхідно вдосконалити правові норми, забезпечити належний контроль за їх виконанням, а також впроваджувати сучасні технології, що дозволяють зменшити негативний вплив на довкілля та суспільство.

Таким чином, постає потреба в реформуванні національної системи управління

побутовими відходами, зокрема шляхом адаптації національного законодавства до європейських стандартів, забезпечення стійкого фінансування та стимулювання активної участі громадян у переробці та утилізації відходів.

Метою статті є розкриття державної політики щодо управління побутовими відходами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Причини утворення відходів, їх значення для екологічної політики держави були предметом дослідження А. Г. Бикова, Г. П. Виговської, А. К. Кузіна, Н. Р. Малишевої, Ю. М. Маковецької, В. С. Міщенко, В. М. Петрини, В. В. Петрова, Г. П. Сєрова, М. О. Фролова, Ю. С. Шемшученка, М. В. Шульги та ін. Проблемам управління відходами і ресурсозбереження присвячено праці О. І. Бондара, Л. О. Бондара, Л. І. Васильєвої, А. Е. Воробйова, І. В. Вепренцева, З. В. Гуцайлук, О. А. Новікова, А. Д. Трусова та ін.

Виклад основного матеріалу. Управління побутовими відходами є критично важливим елементом сучасної екологічної політики будь-якої країни, оскільки воно безпосередньо впливає на стан навколишнього середовища, здоров'я населення та економічну стабільність. У контексті України проблема управління побутовими відходами набуває особливої актуальності, враховуючи зростання обсягів утворення відходів, обмежену інфраструктуру для їх переробки та утилізації, а також низьку свідомість населення щодо необхідності правильного поводження з відходами.

Актуальність цієї проблеми зростає на фоні глобальних викликів, таких як зміни клімату,

забруднення навколишнього середовища та зростання тиску на природні ресурси. Без ефективної системи управління побутовими відходами неможливо досягти сталого розвитку, а також забезпечити належний рівень екологічної безпеки для майбутніх поколінь.

Державна політика в цій сфері має стратегічне значення для збереження природних ресурсів, покращення якості життя громадян та стимулювання економічного розвитку через інвестиції в зелені технології. Вона також є необхідною умовою для виконання міжнародних зобов'язань, зокрема в контексті євроінтеграційних процесів, де одним із важливих напрямів є гармонізація національного законодавства з європейськими стандартами у сфері управління відходами.

Управління відходами впливає не лише на екологічну ситуацію в країні, але й на здоров'я населення, адже неправильне поводження з відходами може призвести до забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря, що, в свою чергу, має серйозні наслідки для здоров'я людей. Тому важливість державної політики щодо управління побутовими відходами полягає не лише в забезпеченні екологічної стабільності, але й у забезпеченні здорового та безпечного середовища для громадян.

Крім того, розв'язання цієї проблеми є стратегічним напрямом для підвищення енергетичної та ресурсної ефективності, що дозволяє зменшити навантаження на природні ресурси, підвищити ефективність використання вторинних матеріалів та знизити витрати на утилізацію відходів.

Таким чином, розробка та впровадження ефективної державної політики в сфері управління побутовими відходами є не тільки важливою, а й надзвичайно актуальною для забезпечення сталого розвитку країни, підвищення якості життя її громадян та збереження природного середовища.

Поняття державної політики можна акцентувати увагу на позиції В.І. Андріяша, який визначає державну політику як оптимальний синтез об'єктивних тенденцій суспільного розвитку і суб'єктивних суджень людей про власні інтереси в суспільстві [1].

Більш ґрунтовну теоретичну конструкцію наводять автори підручника «Державна полі-

тика», які під державною політикою розуміють сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни. Державна політика конструється для реалізації і зовсім не констатується постфактум [2, с. 8].

В Енциклопедії державного управління державна політика визначається як напрям дій або утримання від них, обраний органами державної влади для вирішення певної проблеми або сукупності взаємопов'язаних проблем [3, с. 122.].

В.Є. Романов, О.М. Рудік, Т.М. Брус, вважають, що державна політика – це відносно стабільна, організована та цілеспрямована діяльність уряду стосовно певної проблеми або предмета розгляду, яка здійснюється ним безпосередньо або опосередковано через уповноважених агентів і впливає на життя суспільства [1, с. 54; 4, с. 12].

В.В. Тертички, який зазначає, що державна політика – відносно стабільна, організована й цілеспрямована діяльність / бездіяльність державних інституцій, здійснювана ними безпосередньо чи опосередковано щодо певної проблеми або сукупності проблем, яка впливає на життя суспільства [1, с. 54; 5, с. 82-82].

Державна політика в певній сфері, на думку вчених, – система взаємопов'язаних, послідовних управлінських впливів, які об'єднані єдиною метою, об'єктом і принципами діяльності [1, с. 55; 6, с. 77]. Державна політика не є інструкцією з управлінської діяльності, це загальна концепція, що визначає напрями розвитку, способи їх досягнення тощо.

О.С. Кучеренко вважає, що в змісті державної політики переважають три концепції:

1) плюралістична (акцентує увагу на процесі формування та здійснення державної політики в сучасному демократичному суспільстві як мультирівневої конкуренції між впливовими суспільно-політичними групами та об'єднаннями);

2) суспільного вибору (розглядає соціально-політично орієнтованого індивіда як основного носія соціальної активності, а тому

на здійснення державної політики значною мірою впливають політичні та державні діячі вищих щаблів управління, що діють на основі вибору раціонального соціального інтересу);

3) детерміністська (становлення та функціонування державної політики визначаються економічними відносинами та відповідним способом виробництва) [1, с. 55].

Саме ці концепції О.С. Кучеренко покладає в основу розробки концептуальних засад формування та здійснення державної політики в Україні. На нашу думку, концепції що визначають державну політику не можуть складати її сутність.

О.В. Рябічко вважає, що державна політика – це пропонований курс діяльності уряду для задоволення потреб чи використання можливостей, сформульований із зазначенням очікуваних результатів та їх впливу на наявний стан справ і конкретне розв'язання проблем [1, с. 55; 7, с. 74].

Отже, **державна політика щодо управління побутовими відходами** – це сукупність державних стратегій, цілей, управлінських заходів і рішень, спрямованих на організацію ефективного збору, обробки, утилізації, переробки та захоронення побутових відходів, з урахуванням економічних, екологічних та соціальних аспектів.

На нашу думку, елементами державної політики щодо управління побутовими відходами є: нормативно-правова база, визначення ролі органів влади, регулювання тарифів та зборів, стимулювання інвестицій у розвиток інфраструктури переробки відходів, а також забезпечення сталого розвитку у сфері поводження з відходами.

Основна мета такої політики полягає в зменшенні негативного впливу відходів на навколишнє середовище, забезпеченні безпеки населення та сприянні економічному розвитку через впровадження інноваційних технологій у галузі утилізації та переробки відходів.

Управління побутовими відходами в контексті державної політики передбачає інтеграцію принципів сталого розвитку, ефективного використання ресурсів і мінімізації екологічних ризиків. Це охоплює впровадження заходів з підвищення екологічної свідомості насе-

лення, розвитку технологій для переробки відходів, зниження їхнього обсягу та впливу на природу, а також контролю за дотриманням норм і стандартів в сфері поводження з відходами.

Ст.3 Закону України «Про управління побутовими відходами» визначено, що основними принципами державної політики у сфері запобігання утворенню та управління відходами є:

1) запобігання – утворювач або власник відходів вживає заходів для запобігання утворенню відходів, а також для уникнення, зменшення або усунення негативного впливу відходів на здоров'я людей та навколишнє природне середовище;

2) «забруднювач платить» – утворювач або власник відходів покриває витрати на запобігання утворенню відходів, їх збирання, перевезення та оброблення, включаючи витрати на створення та утримання об'єктів оброблення відходів;

3) територіальної наближеності – оброблення відходів здійснюється на найближчій споруді або установці з оброблення відходів, або в місці захоронення відходів, враховуючи їх екологічну та економічну ефективність, відповідно до регіональних та місцевих планів управління відходами;

4) формування конкурентного середовища у сфері управління відходами – суб'єкти господарювання, органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані сприяти розвитку конкуренції та не повинні вчиняти будь-яких неправомірних дій, які можуть мати негативний вплив на конкуренцію у сфері управління відходами [8].

Стратегія базується на таких принципах: ієрархії поводження з відходами, який передбачає дії стосовно поводження з відходами у такій послідовності: – запобігання утворенню відходів з метою оптимізації процесів проектування видобутку ресурсів, виробництва товарів (екодизайн) та утворення відходів; – підготовку до повторного використання – створення цілої галузі для проведення перевірки, очистки чи визначення придатності продуктів або їх компонентів для повторного їх використання без попередньої обробки; – перероблення відходів – утиліза-

ція з поверненням у виробничий цикл різних матеріалів, що містяться у відходах; – інші види утилізації відходів, у тому числі енергетична утилізація, -використання відходів як вторинних енергетичних ресурсів; – видалення відходів – захоронення їх у спеціально обладнаних місцях/об'єктах та знищення (знешкодження) на установках, що відповідають екологічним нормативам, лише у разі відсутності можливості виконати попередні ступені ієрархії;

переходу до економіки замкненого циклу, який передбачає, що обсяг продуктів, матеріалів і ресурсів використовується в економіці якомога довше і утворення відходів мінімізується;

наближеності, який передбачає для зменшення потенційних ризиків від забруднення відходами їх перероблення якомога ближче до джерел утворення;

попередженості, який за наявності доказів екологічного ризику слід вжити відповідних запобіжних заходів;

спільної відповідальності, участі органів державної влади, органів місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання, а також громадськості під час прийняття рішень щодо досягнення цілей екологічної політики;

розширеної відповідальності виробника, який передбачає відповідальність виробників та імпортерів продукції за прийняття повернутої продукції та відходів, що лишилися після її використання, а також подальше управління відходами;

самодостатності, який передбачає створення інтегрованої адекватної мережі об'єктів з утилізації і видалення відходів, що дасть змогу державі чи регіону забезпечити самостійну утилізацію та видалення власних відходів [9].

На нашу думку, вищезазначені принципи державної політики управління побутовими відходами варто доповнити наступними:

1) зменшення утворення відходів – сприяння мінімізації обсягів відходів через впровадження ефективних технологій, стимулювання переробки та використання вторинних ресурсів;

2) роздільного збирання та переробки – відокремлення різних типів відходів для їх подальшої переробки з метою зменшення обсягів відходів, що підлягають захороненню;

3) відповідальності виробників – підприємства зобов'язані брати участь у системах збору та переробки відходів, що виникають у процесі виробництва та споживання їхньої продукції;

4) інтегрованого управління відходами – забезпечення комплексного підходу до вирішення проблеми побутових відходів, включаючи всю ланку: від утворення до остаточного знищення або переробки.

Згідно з концепціями, що визначають державну політику, у сфері управління побутовими відходами держава здійснює керування через механізми правового регулювання, що можуть базуватись на плюралістичній моделі (врахування інтересів різних груп у суспільстві), концепції суспільного вибору (залучення громадськості та бізнесу до управління відходами), а також детерміністській концепції, що визначає важливість економічних відносин та способів виробництва у сфері управління відходами.

Таким чином, державна політика щодо управління побутовими відходами є важливим інструментом реалізації екологічної безпеки, економічного розвитку та соціальної стабільності, орієнтуючись на досягнення сталих результатів у сфері екології та ресурсозбереження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Андріяш В. І. Державна політика: концептуальні аспекти визначення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2013. № 9. С. 53-68. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=626>.
2. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К.: НАДУ, 2014. 448 с.
3. Енциклопедія державного управління: у 8 т. Т. 4: Галузеве управління / наук. – ред. кол.: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) [та ін.]. К.: НАДУ, 2011.
4. Романов В.Є. Державна політика: аналіз та механізми її впровадження / В. Є. Романов, О. М. Рудік, Т. М. Брус. Дніпропетр.: ДРІДУ НАДУ, 2003. 72 с.

5. Тертичка В.В. Державна політика: аналіз та здійснення в Україні. К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2002. 750 с.

6. Кучеренко О.С. Державна політика: аналіз сучасних політологічних концепцій. Актуальні проблеми реформування державного управління в Україні: мат. наук.-практ. конф. К.: Вид-во УАДУ, 1997. С. 279–281.

7. Рябічко О. В. Державна політика регулювання підприємницької діяльності: механізми формування. Актуальні проблеми державного управління. 2011. № 1 (39). С. 72-76.

8. Про управління відходами: Закон України від 20 червня 2022 року № 2320-ІХ. Відомості Верховної Ради, 2023. № 17. Ст.75.

9. Про схвалення Національної стратегії управління відходами в Україні до 2030 року: затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2017 р. № 820-р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/820-2017-%D1%80#Text>

Дата першого надходження рукопису до видання: 23.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 17.12.2025

Дата публікації: 30.12.2025